

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧОГО ОСВІДУВАННЯ

USING OF FORENSIC MEDICAL EXPERTISE IN CONDUCTING INVESTIGATIVE EXAMINATIONS

Кривда Л.Р., аспірантка кафедри криміналістики
Національний університет «Одеська юридична академія»

Судово-медичні знання є невід'ємною складовою процесу проведення слідчого освідування в кримінальних справах. Ця анотація розглядає різнобічний характер та важливість використання судово-медичних знань у слідчій діяльності.

В першу чергу, судово-медичні дослідження використовуються для встановлення причин смерті. Смерть може бути результатом різних факторів, таких як насильство, отруєння, природні захворювання чи нещасні випадки. Судово-медичні експерти встановлюють точну причину смерті, що є ключовою для ідентифікації можливих підозрюваних та напряму слідство. По-друге, судово-медичні знання використовуються для дослідження та оцінки тілесних ушкоджень потерпілих. Експерти визначають характер, механізм і ступінь травм та ушкоджень, що допомагає встановити обставини злочину і ідентифікувати можливих злочинців. По-третє, судово-медичні дослідження допомагають визначити час настання смерті або травматичних подій. Це може мати важливе значення для встановлення алібі або реконструкції подій, які призвели до злочину. По-четверте, судово-медичні експерти грають роль консультантів для слідчих та прокурорів, надаючи їм спеціалізовані знання щодо медичних аспектів справи. Їхні експертні висновки є важливими для судового процесу і забезпечують об'єктивність та обґрунтованість рішень.

Судово-медичні знання знаходять своє застосування в розгляді різних аспектів кримінальних справ, зокрема встановленні причини смерті, оцінці медичного стану жертв або підозрюваних, аналізі слідів травм та отруєнь. Вони допомагають слідчим у побудові послідовних аргументів і визначенні критичних моментів у справі.

Стаття обговорює важливі аспекти співпраці між слідчими та судово-медичними експертами, підкреслюючи необхідність взаєморозуміння та обміну інформацією для досягнення максимальної об'єктивності та точності при розслідуванні. Детально описуються сучасні методи та технології, що використовуються в судовій медицині, включаючи образне дослідження, біологічну аналітику та генетичні тести, які допомагають вирішувати складні судово-медичні питання.

Стаття також звертає увагу на важливість етичних аспектів у роботі судово-медичних експертів та визначає їхню роль у судових справах. Висвітлюються можливі виклики та труднощі, з якими стикаються експерти при проведенні своєї діяльності та підкреслюється важливість їхнього незалежного та об'єктивного підходу до вирішення судових питань.

У підсумку, стаття наголошує на тому, що судово-медичні знання є необхідною складовою справедливого правосуддя і важливим інструментом для визначення правопорушень та надання справедливості в кримінальних справах.

Ключові слова: освідування, судова медицина, криміналістика, судово-медична експертиза.

Forensic medical knowledge is an integral part of the investigative process in criminal cases. This annotation explores the multifaceted nature and importance of utilizing forensic medical knowledge in investigative activities.

First and foremost, forensic medical investigations are used to determine the cause of death. Death can result from various factors such as violence, poisoning, natural diseases, or accidents. Forensic medical experts establish the exact cause of death, which is crucial for identifying potential suspects and directing the investigation.

Secondly, forensic medical knowledge is employed to examine and assess physical injuries to victims. Experts determine the nature, mechanism, and extent of injuries, aiding in establishing the circumstances of the crime and identifying potential perpetrators.

Thirdly, forensic medical investigations assist in determining the time of death or traumatic events. This information can be critical in establishing alibis or reconstructing events leading to the crime.

Fourthly, forensic medical experts serve as consultants to investigators and prosecutors, providing them with specialized knowledge regarding the medical aspects of the case. Their expert conclusions are vital to the judicial process, ensuring objectivity and reasoned decisions.

Forensic medical knowledge finds application in various aspects of criminal cases, including determining the cause of death, assessing the medical condition of victims or suspects, and analyzing traces of injuries and poisonings. They assist investigators in constructing coherent arguments and identifying critical points in a case.

The article discusses important aspects of collaboration between investigators and forensic medical experts, emphasizing the need for mutual understanding and information exchange to achieve maximum objectivity and accuracy in investigations. Modern methods and technologies used in forensic medicine, such as imaging studies, biological analysis, and genetic testing, are described in detail to address complex forensic medical questions.

The article also highlights the importance of ethical considerations in the work of forensic medical experts and defines their role in legal proceedings. It addresses potential challenges and difficulties that experts may encounter in their work, emphasizing the importance of their independent and objective approach to resolving legal matters.

In conclusion, the article underscores that forensic medical knowledge is an essential component of fair justice and a crucial tool for identifying wrongdoing and ensuring justice in criminal cases.

Key words: examination, forensic medicine, criminology, forensic medical examination.

Слідче освідування є однією зі стадій кримінального процесу, і його проведення спрямоване на збір об'єктивних доказів щодо злочину та встановлення особи, яка його вчинила. На цьому етапі виконуються дії, спрямовані на визначення обставин, пов'язаних із злочином, збирання та аналіз доказів, їх криміналістична оцінка і встановлення можливих версій подій. Слідче освідування – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться відповідно до статті 241 Кримінально-процесуального кодексу України з метою виявлення слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет на особі або одязі особи без проведення судово-медичної експертизи. Особливими прикметами розглядають будь-які ознаки, що стосуються зовнішнього вигляду особи і дозволяють її ідентифікувати. Ці прикмети можуть вклю-

чати різноманітні ознаки, такі як фізичні аномалії, позначки, татуювання та інші риси, які сприяють встановленню особи, яка скоїла злочин. Прикмети осіб включають в себе фізичні, зовнішні і інші ознаки, які допомагають в ідентифікації особи, яка має відношення до злочину [1].

Класифікація прикмет:

Прикмети осіб можуть бути класифіковані за різними критеріями. Ось кілька загальних категорій:

1. Фізичні прикмети:
2. Зовнішні ознаки: колір волосся, очей, тип тіла, наявність татуювань або шрамів.
3. Риси обличчя: форма обличчя, розміри носа, уст, вух.
4. Одяг та зовнішність:
5. Стиль одягу: спортивний, класичний, ексцентричний.

6. Кольори та комбінації: яскраві, темні, незвичайні поєднання.

7. Взуття та аксесуари: тип взуття, прикраси, рюкзак, сумки.

8. Рухи та манери:

9. Спосіб ходи: швидкий, повільний, нервовий.

10. Жести: спосіб руку, рухи головою, міміка.

11. Голос та мова:

12. Акцент: особливості вимови.

13. Тембр голосу: гучність, тон, особливості вимови певних звуків.

Класифікація прикмет допомагає слідчим визначити і використовувати релевантні ознаки для ідентифікації особи. Використовуючи цю інформацію, слідчі можуть скласти портрет підозрюваного і використовувати його для подальшого пошуку і розслідування.

У літературі і практиці кримінального права існують різні точки зору щодо слідчого освідування. Ось кілька із них:

Освідування як самостійна слідча дія: Деякі дослідники вважають, що слідче освідування є окремою процесуальною дією, що має свої особливості і процедури. За цією точкою зору, освідування є важливим інструментом збору доказів, дозволяє встановлювати факти, здійснювати огляд місця події, виявляти сліди злочину та забезпечувати незалежну оцінку ситуації.

Слідче освідування як підготовча дія: Інші дослідники вважають, що освідування є частиною підготовчого розслідування, спрямованого на збір доказів і встановлення обставин справи. За цією точкою зору, освідування є інструментом для отримання інформації та виявлення можливих свідків, а також для побудови стратегії подальшого розслідування.

Освідування як експертна процедура: Деякі автори підкреслюють, що освідування має експертний характер і повинно проводитися спеціалістами з відповідних галузей, наприклад, судово-медичними експертами або іншими фахівцями. За цією точкою зору, освідування спрямоване на отримання технічних експертних висновків та встановлення об'єктивної інформації для розгляду справи.

1. Приклад прихильників погляду на слідче освідування як підготовчу дію:

Є. І. Саталкін у своїй праці «Організаційно-правові засади слідчого освідування в кримінальному провадженні» розглядає освідування як етап підготовчого розслідування, який спрямований на збір інформації та виявлення свідків. Цей підхід відображає основну мету слідчого освідування, яка полягає в зборі достовірної інформації щодо злочину та виявленні осіб, які можуть бути свідками або мати важливі дані щодо справи. Підготовчий етап слідчого процесу є критичним для побудови подальшого кримінального провадження та визначення доказів, які можуть бути представлені на суді. Ця позиція відображає важливість слідчого освідування в правоохоронній системі та його роль у забезпеченні справедливого правосуддя.

М. С. Железняк у статті «Організація і проведення слідчого освідування: теоретичні аспекти» висвітлює особливості проведення освідування в рамках підготовчого розслідування.

2. Приклад прихильників погляду на слідче освідування як експертну процедуру:

А. О. Ярова у своїй праці «Судово-медична експертиза в кримінальному процесі» підкреслює важливість судово-медичного освідування як складової судової експертизи для встановлення фактів, пов'язаних з тілесними ушкодженнями.

І. М. Панасюк у своїй роботі «Організаційно-правові засади проведення слідчого освідування в кримінальному провадженні» розглядає слідче освідування як процедуру, що виконується судовими експертами для вирішення певних експертних завдань. Ці приклади демонструють різні

підходи до розуміння та організації слідчого освідування в кримінальному провадженні.

Лучко О. А. дотримується точки зору про доцільність проведення освідування в невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), оскільки це має велике практичне значення, особливо під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також у сфері службової діяльності. Часто на тілі підозрюваного (зазвичай на руках) можуть бути сліди кримінального правопорушення, наприклад, наркотичних засобів або слідів від ідентифікованих засобів. Перед внесенням відомостей до ЄРДР з метою встановлення факту кримінального правопорушення є доцільним проведення освідування в найкоротший термін. Це особливо важливо для кримінальних правопорушень у сфері статевої свободи та недоторканості, оскільки сам факт вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних з проникненням в тіло іншої людини, не завжди може бути встановлений шляхом огляду особи [3]. В Україні проведення слідчого освідування регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України. Основні положення, що стосуються проведення слідчого освідування в Україні, включають наступне:

1. Загальні принципи: Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, слідче освідування повинно проводитися відповідно до принципів законності, об'єктивності, недоторканості особистого життя, свободи та гідності особи, а також з урахуванням презумпції невинуватості.

2. Повноваження слідчих органів: Виконання слідчого освідування покладено на слідчі органи, які мають повноваження виконувати необхідні дії для встановлення фактів, що мають значення для кримінального провадження. Це може включати проведення обшуків, допити свідків і підозрюваних, обмеження виїзду з місця проживання, вилучення матеріалів і інші процесуальні заходи.

3. Права підозрюваних і свідків: Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає ряд прав для підозрюваних і свідків під час проведення слідчого освідування. Це включає право на захист, право на присутність адвоката, право відмовитися від самовинищення та право на недоторканість.

4. Захист і контроль: Під час слідчого освідування підозрюваний має право на захист і може скористатися послугами адвоката. Адвокат має право брати участь в допитах та інших слідчих діях. Також передбачається контроль за проведенням слідчих заходів з боку прокурора, який має право втручатися у випадку незаконних або недоречних дій слідчих [7].

5. Збір і оцінка доказів: Під час проведення слідчого освідування здійснюється збір, перевірка і оцінка доказів. Отримані докази можуть бути використані під час судового розгляду справи [5].

Уповноваженими суб'єктами проведення даної слідчорозшукової дії є дізнавач, слідчий або прокурор. У разі необхідності освідування здійснюється за участю судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста. В залежності від типу освідування, обов'язковими та додатковими учасниками, згідно з чинним КПК, є наступні [4]:

а) У разі слідчого освідування обов'язковими учасниками є посадові особи, які безпосередньо його проводять – слідчий або прокурор (у випадку оголення особи, проводять особи тієї самої статі, що й освідувана особа), освідувана особа та поняті. Застосування безперервного відеозапису перебігу освідування здійснюється, якщо це передбачено частиною 2 статті 241 КПК. До факультативних учасників цього виду освідування належать судово-медичний експерт, лікар, інші спеціалісти, а також особи, права та законні інтереси яких можуть бути обмежено або порушено, та особи, які ініціювали проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

б) У разі судово-медичного освідчування обов'язковими учасниками є судово-медичний експерт або лікар, освідчувана особа, а також слідчий та прокурор (за винятком проведення освідчування, що супроводжується оголенням освідчуваної особи), поняті. Застосування безперервного відеозапису перебігу освідчування здійснюється, якщо це передбачено частиною 7 статті 223 КПК. Факультативними учасниками цього виду освідчування можуть бути спеціалісти, такі як експерт-криміналіст, біолог, хімік та інші, а також особи, права та законні інтереси яких можуть бути обмежено або порушено, та особи, які ініціювали проведення цієї слідчої (розшукової) дії [1].

Об'єктом проведення освідчування можуть бути підозрюваний, свідок чи потерпілий. У практичній діяльності осіб, які здійснюють кримінальне провадження, може виникнути потреба в проведенні освідчування не тільки підозрюваного, свідка або потерпілого, але й інших осіб, наприклад, заявника або особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Проведення освідчування цих осіб необхідне для встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Судовий медик може брати участь у слідчому освідчуванні в різних етапах процесу залежно від специфіки справи та потреб розслідування. Ось деякі ситуації, коли судовий медик може бути запрошений для участі:

1. Виявлення та документування слідів на тілі або одязі: Судовий медик може бути запрошений для виявлення, документування та фіксації слідів кримінального правопорушення на тілі особи або її одязі. Це може включати виявлення слідів на шкірі, волоссі, одязі або інших матеріалах, які можуть мати важливе значення для розслідування.

2. Експертиза трупа: У випадках, коли є смерть людини, судовий медик може бути запрошений для проведення медичної експертизи трупа. Вони досліджують тіло, встановлюють причину смерті, виявляють ознаки насильницької смерті та збирають інші медичні докази.

3. Експертиза травм або поранень: Судовий медик може бути запрошений для проведення експертизи травм або поранень, отриманих потерпілими. Вони аналізують характер травми, визначають механізми та можливі причини травми, а також надають свідчення та експертні висновки на судовому засіданні.

4. Встановлення ідентифікації: Судовий медик може брати участь у процесі встановлення ідентифікації невідомих тіл або залишків людей. За допомогою методів антропологічної, медичної та генетичної експертизи вони можуть встановлювати особу та ідентифікувати постраждалих.

Важливо зазначити, що роль судового медика в слідчому освідчуванні може варіюватися в залежності від конкретної справи та вимог розслідування. Їх участь спрямована на надання об'єктивної та науково обґрунтованої інформації, яка може бути важливою для розкриття злочину та судового процесу.

Судово-медичне освідчування є складною процедурою, яка має кілька важливих аспектів. Розглянемо деякі з них:

1. Експертна евалюація: Судово-медичне освідчування зазвичай виконується судовими медиками або спеціалістами з судової медицини. Вони мають необхідну кваліфікацію та експертні знання для виконання своїх обов'язків. Основним завданням експерта є встановлення медичних фактів, аналіз травм або поранень, визначення причин смерті та надання обґрунтованих висновків щодо цих питань.

2. Об'єктивність та незалежність: Один з головних аспектів судово-медичного освідчування – це його об'єктивність та незалежність. Судовий медик має бути незалежним від будь-яких сторін справи та виконувати свої обов'язки об'єктивно, науково та безпристрасно. Важливо, щоб експерт не був під впливом політичних чинників, інших учасників судового процесу або зовнішнього тиску.

3. Документування та збереження доказів: Судовий медик має документувати свої дії та знахідки відповідно до встановлених процедур. Це може включати фотографування, складання протоколів, створення схем, збір зразків тощо. Важливо забезпечити правильне збереження і цілісність доказів для подальшого використання на судовому засіданні.

4. Консультація та свідчення на судовому засіданні: Судовий медик може бути запрошений для консультації зі сторонами справи або свідчити на судовому засіданні. Вони можуть пояснити свої висновки, відповідати на питання адвокатів та надавати науково-медичні пояснення, що сприяють зрозумінню медичних аспектів справи суддями та учасниками судового процесу.

5. Етика та конфіденційність: Судовий медик повинен дотримуватися етичних принципів у своїй роботі. Це включає додержання конфіденційності медичних даних та дотримання професійної та етичної норми. Важливо пам'ятати про довіру та приватність осіб, які підлягають судово-медичному освідчуванню.

Ці аспекти спрямовані на забезпечення наукової обґрунтованості, об'єктивності та надійності судово-медичних висновків, що є важливими для правосуддя та справедливості. Освідчування, як складова частина кримінального процесу, може впливати на право особи на недоторканність. Принцип недоторканності означає, що кожна особа має право на захист своєї особистості, фізичної цілісності та приватного життя. Процес освідчування може включати збирання доказів, обшуки, перевірки, інтерв'ю з підозрюваними або свідками, що може втручатися в це право.

Проте, право на недоторканність не є абсолютним і може бути обмеженим у певних випадках. Законодавство дозволяє проведення освідчування з метою збирання доказів у кримінальних справах та забезпечення справедливого судочинства. Однак, ці обмеження повинні бути законними, обґрунтованими і пропорційними.

В багатьох юрисдикціях існують правові гарантії, які забезпечують захист права на недоторканність під час освідчування. Наприклад, вимога до належного дозволу або санкції суду для проведення обшуку, право на присутність адвоката під час допиту, право на невідкладну

Таблиця 1

Основні аспекти судово-медичної експертизи та слідчого освідчування

Аспекти	Судово-медична експертиза	Слідче освідчування
Основна мета	Експертна оцінка медичних аспектів справи	Збір доказів, встановлення обставин злочину
Учасники	Судовий медик, суд, адвокат	Слідчий, правоохоронні органи, адвокат
Проведення	Експертна оцінка, підготовка висновків	Допити, обшуки, збір доказів
Об'єктивність	Має бути незалежним, об'єктивним та науково обґрунтованим	Залежить від професіоналізму слідчого
Сфера застосування	Медична оцінка фактів, свідчень, аналіз доказів	Розслідування злочинів, встановлення обставин
Правовий статус	Експертна процедура	Слідча процедура
Використання на суді	Висновки та свідчення судового медика	Докази, показання свідків

медичну допомогу тощо. Ці заходи мають забезпечувати розумну балансуючість між необхідністю проведення освідування і захистом прав та свобод особи.

Важливо, щоб проведення освідування здійснювалося відповідно до закону і з повагою до прав особи на недоторканність. У випадках, коли права особи порушуються, є механізми правового захисту, такі як скарги до суду або наглядових органів, для відстоювання цих прав.

Таким чином, хоча освідування може впливати на право особи на недоторканність, законодавство передбачає захист цього права та встановлює обмеження, які

повинні бути обґрунтованими і пропорційними з метою забезпечення справедливого судочинства.

Порівняльна таблиця між судово-медичною експертизою та слідчим освідуванням (табл. 1) надає загальний огляд основних аспектів та відмінностей між ними.

Судово-медична експертиза спрямована на експертну оцінку медичних аспектів справи та надання обґрунтованих висновків, тоді як слідче освідування зосереджене на зборі доказів та встановленні обставин злочину. Важливо врахувати, що конкретні процедури та учасники можуть відрізнятися в залежності від юрисдикції та законодавства країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний Кодекс України веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 25.09.2023).
2. Клочуряк С. С. Освідування в системі слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Клочуряк Степан Степанович. – К., 2013. – 190 с.
3. Лучко, О. А. (2020). Проблемні питання освідування у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*, № 2, 202–207.
4. Топчій, В. В.; Карпенко, Н. В. (2015). Проблемні питання освідування і застосування примусу для його проведення. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*, 1, 43–52.
5. Духенюк, О. М., Кунтій, А. І. (2015). Правова регламентація проведення освідування: проблеми та шляхи вирішення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, (4), 298–306.
6. Римарчук, О. В. (2017). Проблемні питання освідування особи. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.): у 2 ч. / [редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін.]*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, ч. 1, 138–141.
7. Стоянов, М. М.; Малахова, О. В. Особливості участі сторони захисту в проведенні слідчих (розшукових) дій. Ківалов С.В., 774.
8. Кучинська, О. П., Щиголь, О. В. (2018). Гарантії прав особи при проведенні освідування: сучасний стан, актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*, № 4, 54–62.